

ЗА ПРОИЗХОДА НА ДВА ОБЩОСЛАВЯНСКИ ГЛАГОЛА С ПРОТИВОПОЛОЖНО ЗНАЧЕНИЕ¹

Симеон Стефанов

Институт за български език – Българска академия на науките (България)

ON THE ORIGIN OF TWO SLAVIC VERBS WITH OPPOSITE MEANINGS

Simeon Stefanov

Institute for Bulgarian Language – Bulgarian Academy of Sciences (Bulgaria)

s.stefanov@ibl.bas.bg

Abstract: The text deals with the question of the common (proto-)Indo-European origin of two Slavic verbs with opposite meanings. The author proposes an account of the possible primary motivation of the ancient root and identifies its relations with other modern (Slavic) words.

Keywords: etymology, Bulgarian language, Slavic languages, (proto-)Indo-European languages, slander, laud.

Резюме: В текста се разглежда въпросът за общия (пра)индоевропейски произход на два глагола с противоположно значение в славянските езици. Авторът изказва предположението за вероятна първична мотивираност на древния изходен корен и установява неговите взаимовръзки с други съвременни (славянски) думи.

Ключови думи: етимология, български език, славянски езици, (пра)индоевропейски езици, хуля, хваля.

---

¹ Авторът изказва благодарности за финансовата подкрепа на Българската академия на науките по двустранното споразумение за безвъзмездни средства между БАН и Сръбската академия на науките и изкуствата.

1. Предмет, цели, задачи и методи на изследване

Глаголите **хв̀аля** и **х̀уля** са регистрирани със следните основни значения в Речника на съвременния български книжовен език и Речника на Найден Геров: **хв̀аля** 'изтъквам с одобрение достойнствата, качествата, заслугите на някого или нещо; препоръчвам' (RSBKE 1959: 553), **хв̀аля** диал. 'одобрявам, въздигам нечие достойнство; признателен съм за доброто, което някой ми е направил, благодаря' (Panchev 1904: 491), **хв̀аля се** 'говоря с гордост за нещо свое или за свои достойнства, качества, заслуги; самонадеяно разкривам намеренията си' (RSBKE 1959: 553), **хв̀аля се** диал. 'хваля сам себе си, въздигам се, възхвалявам се; признателен съм за доброто, което някой ми е направил, благодаря' (Panchev 1904: 491); **х̀уля** 'изричам, говоря хули, ругателства, нападам някого с хули, ругая' (RSBKE 1959: 580), **х̀уля** диал. 'казвам за някого нещо лошо, коря, злословя' (Panchev 1904: 514-515). Формално и семантично те са свързани със съществителните имена **хвал̀а** мн. ч. няма 'изтъкване на достойнства, заслуги, добри качества; похвала; (междум.) за израз на възклицание; слава' (RSBKE 1959: 553), **хвал̀а** диал. 'похвала; слава; хвалба' (Panchev 1904: 491) и **х̀ула** 'груба словесна нападка, злословие' (RSBKE 1959: 580), **хула̀** диал. 'казване само лошото за някого, злословене' (Panchev 1904: 514). Приведените лексеми се срещат и в останалите славянски езици, където са регистрирани със същите основни значения, както на посочените в български единици. Изключение прави беларус. диал. *хула̀* 'похвала, хвалба', което поради своята изолираност може да се смята за архаизъм, който да послужи при установяването на произхода на избраните думи. Както може да се установи от примерите всички лексеми се използват за назоваването на вербални действия, но се групират в две семантични гнезда с противоположно значение. Поради това реших да се спра на избраните думи, да обобща накратко известното за техния произход, да установя има ли нещо общо помежду им и да предложа една възможна етимология за по-отдалечения етап на езиковия развой. Основният метод, който ще използвам, ще бъде сравнително-историческият.

2. Основни форми и значения в славянските езици

В славянските езици са регистрирани следните основни форми и значения за приведените глаголи и съществителни имена:

2.1. хвал̀а 'изтъкване на достойнства, заслуги...' (RSBKE 1959: 553), **хвал̀а** диал. 'похвала...' (Panchev 1904: 491)

бълг. **хвал̀а** 'изтъкване на достойнства, заслуги...', бълг. **хвал̀а** диал. 'похвала...', срхр. *hvála* 'слава, хвала, похвала, благодарност', словен. *hvála* 'хвала, похвала', старорус., чсл. *хвала* 'хвала, възхвала, славословие, слава, похвала, благодарност', рус. *хвала́*

’одобрение, похвала’, укр. *хвалá* ’хвала, възхвала, похвала’, белорус. *хвалá* ’хвала’, старочеш. *chvála* ’хвала, слава, славословие’, чеш. *chvála* ’похвала’, словаш. *chvála* ’похвала’, старопол. *chwala* ’слава, вечно блаженство; хвала, славословие’ пол. *chwala* ’хвала, похвала; чест, слава’, горлуж. *chwala*, горлуж. *khwala*, доллуж. *chwala* ’хвала, чест; храброст, мъжество’, доллуж. *chwalba*, словин. *χῠǎľǎ* ’хвала’, словин. *xvala* ’хвала, чест, слава’, стб. *хвала* ’похвала, слава, благодарност’, праслав. *xvala, ие. **suǒl-*.

2.2. *хвàля* ’изтъквам с одобрение...’ (RSBKE 1959: 553), *хвàля* диал. ’одобрявам, въздигам...’ (Panchev 1904: 491), *хвàля се* ’говоря с гордост за...’ (RSBKE 1959: 553), *хвàля се* диал. ’хваля сам себе си...’ (Panchev 1904: 491)

бълг. *хвàля* ’изтъквам с одобрение...’, бълг. *хвàля* диал. ’одобрявам, въздигам...’, срхр. *hváľiti* ’хваля, прославям, благодаря’, словен. *hváľiti* ’хваля, прославям, благодаря’, старорус., чсл. *хвалити* ’хваля, възхвалява, прославям, благодаря’, рус. *хвалить* ’одобрявам’, рус. *хвалить* ’славя жениха и невестата’, рус. диал. *хвалить* ’назовавам’, укр. *хвалити* ’хваля, възхвалявам’, белорус. *хваліць* ’хваля’, чеш. *hváľiti* ’хваля, прославям, одобрявам’, словаш. *hváľiti* ’хваля, прославям, одобрявам’, старопол. *chwalić* ’хваля, прославям, почитам’, пол. *chwalić* ’хваля, прославям’, пол. диал. *χῠol`ic*, горлуж. *khwalić* ’хваля, прославям’, доллуж. *chwaliś* ’хваля, прославям’, полаб. *xolě* 3 л. ед. ч. ’хваля’, словин. *χῠǎľěc* ’хваля’, словин. *χῠalěc* ’хваля, благодарен съм’, стб. *хвалити* ’хваля, прославям, благодаря’, праслав. *xvaliti.

2.3. *хўла* ’груба словесна нападка...’ (RSBKE 1959: 580), *хулà* диал. ’казване само лошото...’ (Panchev 1904: 514)

бълг. *хўла* ’груба словесна нападка...’, бълг. *хулà* диал. ’казване само лошото...’, срсл. *xšla* ’хула, порицание, срхр. диал. *hula* ’хула, порицание’, словен. *húla* ’хула’, старорус., чсл. *xšla* ’порицание; позор; хула, богохулство’, рус. *хулá* ’хула’, укр. *хулá* ’хула’, белорус. *хулá* ’похвала, хвалба’, чеш. остар. *húlost* ’срам’, стб. *хоула* ’хула, обвинение, богохулство’, праслав. *xula.

2.4. *хўля* ’изричам, говоря хули...’ (RSBKE 1959: 580), *хўля* диал. ’казвам за някого нещо лошо...’ (Panchev 1904: 514-515)

хўля ’изричам, говоря хули...’, *хўля* диал. ’казвам за някого нещо лошо...’, словен. *húľati* ’присмивам се’, чсл. *xšľati* ’порицавам, ругая’, срсл. *хоуľити* ’богохулствам’, срхр. *huliti* ’хуля, ругая’, словен. *húľiti* ’ругая, порицавам, осъждам’, старорус., чсл. *xšľiti* ’порицавам, хуля, обвинявам’, рус. *хуľить* ’ругая, хуля’, стб. *хоуľити* ’хуля, порицавам’, праслав. **xuliti*¹.

3. Съществуващи етимологични хипотези

Съществуващите хипотези за произхода на разглежданите лексеми съм групирал по степента им на вероятност според мене:

3.1. хвалà 'изтъкване на достойнства, заслуги...' (RSBKE 1959: 553), **хвалà** диал. 'похвала...' (Panchev 1904: 491)

3.1.1. Основна хипотеза

Праслав. **xvala*, родствено с праслав. **xula¹*, представлява наследник на производно субстантивно образуване с удължена коренна гласна в къспраие. **sūōl-*, образувано от къспраие. глаголен корен **suel-/sūol-* с експресивен характер, за който може да се предполага, че предава синкретично и гръмко славословие, и сияние-блясък, срв. старонорд. *svarati* 'гръмък глас; сияние, блясък', което обединява двете значения (Potebnya 1880: 203; ESSJa 1981: 118-119; ESUM 2012: 162). Според Abaev 1958: 421-422 е възможно в тясна връзка с тази архаична символика да възниква и названието на слънцето (срв. **sъlnьse*), за което срв. *ocet. farn* 'небесна благодат; слава; сияние', което е сродно с названието на слънцето: **xvarna- < *suel-no-* (ESSJa 1981: 118-119).

3.1.2. Възможна хипотеза

Допуска се и връзка със старонорд. *skval-* 'пустословия', старонорд. *skvaldr-* 'шумен разговор', старонорд. *skvala* 'разговарям шумно, викам, крещя', които възхождат към ие. **(s)k^hēl-* / **(s)k^hōl-* 'викам, звънтя' (Pokorny 1949-1959 1: 550; Brückner 1957: 187; ESUM 2012: 162). Ако се приеме тази хипотеза, би трябвало да се предположи и развитие на славянска почва на начално праславянско **sk-* > **ks-* > **kx-* > **x-* (ESUM 2012: 162).

3.1.3. Малко вероятни хипотези

Малко вероятно е извеждането на Meyer-Lübke 1935: 413 и Machek 1939: 214 на праслав. **xvala* < праслав. **slava* с промяна на *s* > *x* и метатеза *l-v* > *v-l* (ESSJa 1981: 118-119; ESUM 2012: 162), както и извеждането от старовиснем. *swēllan*, нем. *schwellen* 'надувам се, набъбвам' (Bernker 1908-1913: 407; Brückner 1957: 187; ESUM 2012: 162), а също и свързването с праслав. *xyliti* 'покланям се, навеждам се' > 'извивам, огъвам' (ESUM 2012: 162).

3.2. хвàля 'изтъквам...' (RSBKE 1959: 553), **хвàля** диал. 'одобрявам, въздигам...' (Panchev 1904: 491), **хвàля се** 'говоря с гордост за...' (RSBKE 1959: 553), **хвàля се** диал. 'хваля сам себе си,...' (Panchev 1904: 491)

3.2.1. Основна хипотеза

Праславянско глаголно словообразуване на *-iti*, производно от праслав. **xvala*, с типична за имената удължена коренна гласна, получена от незасвидетелствано по-ранно **xvol-* > **xval-* > **xvaliti* (ESSJa 1981: 120).

3.2.2. Малко вероятна хипотеза

Погрешно Vaillant 1950-1966: 429 предполага противоположна посока на протичане на словообразователния процес, което е несъстоятелно и се отхвърля от други подобни засвидетелствани примери за сходно развитие на коренната гласна при словообразуването, срв.: **trava* > **traviti* (> **trovq*); **slava* > **slaviti* (> **slovq*) (ESSJa 1981: 120).

3.3. ху̀ла 'груба словесна нападка,...' (RSBKE 1959: 580), **ху̀ла̀** диал. 'казване само лошото...' (Panchev 1904: 514)

3.3.1. Основна хипотеза

Праслав. **hula¹* е свързано с праслав. **xvala* чрез редуване на гласните по качество като продължение на ие. корен **sou-l-: *sūō-l* (Potebnya 1880: 202; Pinskiy 1918: 168-170; ESSJa 1981: 114-115; ESUM 2012: 221), който може да се свърже и със староруск. *svarati* 'пея, възпявам, възхвалявам', дори и последното да възхожда към ие. *sue-r-* (Mayrhofer 1953-1961 3: 562-563), понеже все пак става дума за един и същи корен с различни разширения: **sue-r-*, **sue-l-*, **sue-n-*, срв. стинд. *svana* 'шум', лат. *sonus* 'звук' (ESSJa 1981: 115; ESUM 2012: 221).

3.3.2. Малко вероятни хипотези

Погрешно Verneker 1908-1913: 406; Mladenov 1941: 673; Fasmer-Trubachev 1986: 283-284 допускат връзка с праслав. корен **hyl-* и предполагат развитие на значението от първоначално обозначение за физическа дейност 'превивам, огъвам' > 'унижавам' (ESSJa 1981: 114-115). Неубедителна е и реконструкцията на праслав. **xula¹* < **ksoul-* < **skoul-*, която Brückner 1923: 237-238; Karstein 1956: 226; Melynichuk 1968: 214 предлагат, както и сравнението им с праслав. **skula* 'издатина, изпъкналост; кухня, дупка', понеже те се отнасят по-скоро за омонимичен праславянски корен **xula²* (ESSJa 1981: 115). Семантични затруднения не позволяват да се приеме за достоверно и сравнението на Matzenauer 1880: 224; Bezzenberger 1874: 479; Endzelin 1911: 71; Pedersen 1895: 63-64 с гот. *(bi-)sauljan* 'цапам, мърся, драскам, черня, очерням, опетнявам' (ESSJa 1981: 115). Малко вероятно е и предположението на Machek 1930: 99 за експресивно образуване от праслав. **kudla*, свързано със староруск. *ку̀дѹти* 'ляя, буча'.

3.4. хуля 'изричам, говоря хули,...' (RSBKE 1959: 580), хуля диал. 'казвам за някого нещо лошо,...' (Panchev 1904: 514-515)

3.4.1. Основна хипотеза

Праславянско глаголно словообразуване, производно от праслав. *xula¹ (ESSJa 1981: 114-115).

3.4.2. Малко вероятна хипотеза

Малко вероятно е предположението на Meillet 1961: 252, че посоката на словообразователния процес е обратната и праслав. *hula¹ < *huliti < гот. *hōlōn* 'мамя, лъжа' < старовиснем. *huolian* 'мамя, лъжа' (ESSJa 1981: 114-115).

4. Формално-семантичен анализ и предположение за произхода на разглежданите лексеми

4.1. хвалà 'изтъкване на достойнства, заслуги...' (RSBKE 1959: 553), хвалà диал. 'похвала...' (Panchev 1904: 491), хвàля 'изтъквам с одобрение...' (RSBKE 1959: 553), хвàля диал. 'одобрявам, въздигам...' (Panchev 1904: 491), хвàля се 'говоря с гордост за...' (RSBKE 1959: 553), хвàля се диал. 'хваля сам себе си...' (Panchev 1904: 491)

Аз ще оставя настрана останалите хипотезати и ще тръгна от най-приемливата за мене, изложена в точка **3.1.1.**, според която „праслав. *xvala, родствено с праслав. *xula, представлява наследник на производно субстантивно образуване с удължена коренна гласна в къспраие. *sūōl-, образувано от къспраие. глаголен корен *suel-/sūol- с...“. Тя е най-вероятна с уточнението, че като се има предвид древния етап от езиковия развой, за къспраие. *sūōl- е по-уместно предположението за **връзка с**, а не за **образуване от** къспраие. глаголен корен *suel-/sūol-, понеже е възможно посоката на словообразователния процес и на този древен етап от езиковия развой да е обратната. Твърдението за развой от „първично синкретично название, означаващо и гръмко славословие, и сияние-блясък, което обединява двете значения“ (Potebnya 1880: 203; ESSJa 1981: 118-119; ESUM 2012: 162), според мене не е съвсем точно, понеже е резултат от (несъзнателното) смесване на етимологичните гнезда на омонимични единици в процеса на етимологичния анализ. Причината за това е строгото придържане към формалната страна на думата и пренебрегването на когнитивния подход в етимологичните проучвания. Не е приемлива хипотеза за развитието на две различни по своя характер названия (за слухово и за зрително възприятие) от общ праиндоевропейски корен. По-разумно е предположението за две независими етимологични гнезда, възникнали на основата на различни сетивни възприятия – едните като звукоподражание, а другите – като емоционален израз (възможно първоначално с емотивна употреба) на

зрително възприятие. Така за лексемите със звукови значения може да се предполага звукоподражателен произход, а за онези със зрително – различен, противно на Potebnua 1880: 203, Абаев 1958: 421-422. За глагола **хвѣля** 'изтъквам с одобрение...' (RSBKE 1959: 553) и неговите паралели в останалите славянски езици напълно приемам допускането за праславянско глаголно словообразуване на *-iti*, производно от праслав. **xvala*, с типична за имената удължена коренна гласна, получена от незасвидетелствано по-ранно праслав. **xvol-* > **xval-* > **xvaliti* (ESSJa 1981: 120).

4.2. **хўла** 'груба словесна нападка,...' (RSBKE 1959: 580), **хулà** диал. 'казване само лошото...' (Panchev 1904: 514), **хўля** 'изричам, говоря хули,...' (RSBKE 1959: 580), **хўля** диал. 'казвам за някого нещо лошо,...' (Panchev 1904: 514-515)

Напълно приемам изложената в точка **3.3.1. Основна хипотеза**, понеже тя обяснява най-точно същността на връзката между двете лексеми в праславянски и същността на общия праиндоевропейски корен с различни разширения: **sue-r-*, **sue-l-*, **sue-n-* (ESSJa 1981: 115; ESUM 2012: 221), а с това и причината за смесването на слуховите и зрителните възприятия у някои автори – заради **първоначалната формална** (и семантична) **вариативност на древния корен**, тук аз бих добавил и заради **първоначалната дифузност в значението, емоционално съдържание и емотивна употреба**. Ясно става, че за праслав. **xula¹* и **xvala* може със увереност да се предполага общ, първичен, звукоподражателен произход. За глагола **хўля** 'изричам, говоря хули,...' (RSBKE 1959: 580), **хўля** диал. 'казвам за някого нещо лошо,...' (Panchev 1904: 514-515) и тук напълно основателно е да се предполага праславянско глаголно словообразуване **xuliti* от праслав. **xula¹* (ESSJa 1981: 114-115).

5. Заключение

Въз основа на изложеното ще обобщя, че праслав. **hula¹* е свързано с праслав. **xvala* чрез редуване на гласните по качество като продължение на общ, първичен индоевропейски корен **sou-l-: *sūō-l* (Potebnua 1880: 202; Пинский 1918: 168-170; ESSJa 1981: 114-115; ESUM 2012: 221), за който може да се предполага древен произход. Вероятно названието е възникнало като първоначално звукоподражание с емоционално съдържание и емотивна употреба. За глагола **хвѣля** 'изтъквам с одобрение...' (RSBKE 1959: 553) и неговите паралели в останалите славянски езици напълно приемам допускането за праславянско глаголно словообразуване на *-iti*, производно от праслав. **xvala*, с типична за имената удължена коренна гласна, получена от незасвидетелствано по-ранно праслав. **xvol-* > **xval-* > **xvaliti* (ESSJa 1981: 120). При глагола **хўля** 'изричам,

говоря хули,...' (RSBKE 1959: 580) също е напълно основателно да се предполага праславянско глаголно словообразуване *huliti от праслав. **xula*¹ (ESSJa 1981: 114-115).

Библиография

- Abaev 1958*: Abaev, V. I., Istoriko-etimologicheskii slovary osetinskogo yazyka. Moskva-Leningrad. 1958. [*Абаев 1958*: Абаев, В. И., Историко-этимологический словарь осетинского языка. Москва-Ленинград. 1958.]
- Bernrker 1908-1913*: Bernrker, E., Slavisches etymologisches Wörterbuch. Heidelberg. 1908-1913.
- Bezzemberger 1874*: Bezzemberger, A., Miscellen. – Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der Indogermanischen Sprachen 22/1874, 478-480.
- Brückner 1923*: Brückner, A., Slavisches *ch-*. – Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der Indogermanischen Sprachen 51/1923, 221-242.
- Brückner 1957*: Brückner, A., Słownik etymologiczny języka polskiego. Warszawa. 1957.
- Endzelin 1911*: Endzelin, I. Slavyanobaltiyskie etyudy. Harykov. 1911. [*Эндзэлин 1911*: Эндзэлин, И. Славянобалтийские этюды. Харьков. 1911.]
- ESSJa 1981*: Etimologicheskii slovary slavyanskih yazykov. Praslavyanski leksicheskiy fond. O. N. Trubačev (red.). T. 8. Moskva: Izdatelstvo RAN. 1981. [*ЭССЯ 1981*: Этимологический словарь славянских языков. Праславянски лексический фонд. О. Н. Трубачев (ред.). Т. 8. Москва: Издательство РАН. 1981.]
- ESUM 2012*: Etimologichniy slovník ukrainskyoi movi. O. S. Melynichuk. (red.). T. 6. Kiiv: „Naukova dumka“. 2012. [*ЕСУМ 2012*: Этимологичний словник української мови. О. С. Мельничук. (ред.). Т. 6. Москва: „Наукова думка“. 2012.]
- Fasmer-Trubachev 1987*: Etimologicheskii slovary russkogo yazyka. Perevod s nemeckogo i dopolneniya chlena-korrespondenta AN SSSR O. N. Trubacheva. O. N. Trubachev. (red.). Moskva: „Progres“. 1987. [*Фасмер-Трубачев 1987*: Этимологический словарь русского языка. Перевод с немецкого и дополнения члена-корреспондента АН СССР О. Н. Трубачева. О. Н. Трубачев. (ред.). Москва: „Прогрес“. 1987.]
- Ilinskiy 1918*: Ilinskiy, G., Slavyanskye etimologii. – Izvestiya Otdeleniya russkogo yazyka i slovesnosti Akademii nauk 23/1, 1918, 125-182. [*Ильинский 1918*: Ильинский, Г., Славянские этимологии. — Известия Отделения русского языка и словесности Академии наук 23/1, 1918, 125-182.]
- Karstein 1956*: Karstein, H., Das slav. Imperfect und der armenische Aorist. – Festschrift für Max Vasmer zum 70. Geburtstag am 28. Februar 1956. Zusammengestellt von Margarete Woltner und Herbert Bräuer. Wiesbaden: Harrassowitz, 1956: 211-230.

- Machek 1930*: Machek, V., Studie o tvoření výrazů expresivních. Prace z vědeckých ústavů Filos. Fak. Karlovy University 27. Praha. 1930.
- Machek 1939*: Machek, V., Untersuchungen zum Problem des anlautenden *ch-* im Slavischen. – *Slavia* 16/2-3, 1939, 161-219.
- Matzenauer 1880*: Matzenauer, A., Příspěvky ke skovanskému jazykozpytu. – *Listy filologické a paedagogické* 7/1-48, 1880, 161-224.
- Mayrhofer 1953-1961*: Mayrhofer, M., Kurzgefasstes etymologisches Wörterbuch des Altinischen. Heidelberg. 1953-1961.
- Meillet 1961*: Meillet, A., Etudes sur l'Etymologie et le vocabulaire du Vieux slave². Paris. 1961.
- Melynichuk 1966*: Melynichuk, A. S., Koren **kes-* i ego raznovrsnosti v leksike slavyanskikh i drugih ondoevropeyskikh yazykah. – *Etymologiya* 1966, 194-240. [*Мельничук 1966*: Мельничук, А. С., Корен **kes-* и его разновидности в лексике славянских и других индоевропейских языках. – *Этимология* 1966, 194-240.]
- Meyer-Lübke 1935*: Meyer-Lübke, W., Romanisches etymologisches Wörterbuch. Heidelberg. 1935.
- Mladenov 1941*: Etimologicheski i pravopisen rechnik na balgarskia ezik. St. Mladenov (red). Sofia: Izdatelstvo „Hristo G. Danov“. 1941. [*Младенов 1941*: *Этимологически и правописен речник на българския език. Ст. Младенов (ред.). София: Издателство „Христо Г. Данов“.* 1941.]
- Panchev 1904*: Rechnik na blagarsiy yazik s tlakovanie rechite na blagarski i na ruski. Todor Panchev (red.). Т. 5. Plovdiv: Druzhestvena pechatnica „Saglasie“. 1904. [*Панчев 1904*: *Речник на българский языкъ с тлъкувание речиты на българскы и на русскы. Тодор Панчев (ред.). Т. 5. Пловдив: Дружествена печатница „Съгласие“.* 1904.]
- Pedersen 1895*: Pedersen, H., Das indogermanische *s* im Slavischen – *IF* 5/1895, 33-87.
- Pokorny 1949-1959*: Pokorny, J., Indogermanisches etymologisches wörterbuch. Bern. 1949-1959.
- Potebnya 1880*: Potebnya, A., Etimologicheskie zametki. – *Ruskiy filologicheskiy vestnik* 4/1880, 161-221. [*Потебня 1880*: *Этимологические заметки.* – *Русский Филологический вестник* 4/1880, 161-221.]
- RSBKE 1959*: Rechnik na savremenniya balgarski knizhoven ezik. St. Romanski (gl. red.). Т. 3. Sofia: Izdatelstvo BAN. 1959. [*РСБКЕ 1959*: *Речник на съвременния български книжовен език. Ст. Романски (гл. ред.). Т. 3. София: Издателство БАН.* 1959.]
- Vaillant 1950-1966*: Vaillant, A. Grammaire comparée des langues slave. 1-3. Paris. 1950-1966.